ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 9, Sayı: 115, Nisan 2021, s. 166-178

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.49789>

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date
4.03.2021

Yayımlanma Tarihi / The Publication Date
29.04.2021

Dr. Öğr. Üyesi Fatma ÖCAL KARA
Harran Üniversitesi, Tarım Ekonomisi
focal@harran.edu.tr

Prof. Dr. Turan BİNİCİ
Harran Üniversitesi
turan.binici65@gmail.com

SULAMA PROJESİNE İLİŞKİN ÜRETİCİLERİN GÖRÜŞLERİ VE ÖNERİLER: SURUÇ ÖRNEĞİ¹

Öz

Zamanında tamamlanmayan projelerin gerek ekonomik anlamda gerekse psikolojik anlamda zarara yol açtığı bilinen bir gerçektir. GAP kapsamında hazırlanan Şanlıurfa Suruç Ovası Sulama Projesi'nde de suyun ovayla buluşması uzun yılları almıştır. Bu çalışmada Suruç Ovası Sulama Projesi'nin ova sulanmaya başlamadan önce, üreticiler tarafından nasıl değerlendirildiğini ortaya koymak amaçlanmıştır, özellikle toplumsal sorunlara yönelik öneriler geliştirilmiştir. Sulama tek başına önemli bir üretim arttırıcı etken olmasına karşın, tarımda kendiliğinden bir yapısal değişiklik yaratması beklenilmemelidir. Sulama, ancak toprak denetiminden örgütlenmeye kadar geniş bir alanda alınacak önlemlerle öngörülen yapısal değişikliği gerçekleştirebilir. Sulama projeleri, suyun verileceği alanda ani ve büyük değişikliklere neden olabilmektedir. Bu nedenle projelerden beklenen gelir artışının sağlanabilmesi için, bu alanlarda üreticiler başta olmak üzere tüm kurum ve kuruluşların bu ani değişimler sonucu oluşan yeni koşullara hazır olması gerekmektedir. Özellikle toplumsal konularda yapılan çalışmaların az olması, yapılacak projelerin de başarısını etkileyebilmektedir. Bölgede yapılan toplumsal

¹ Doktora tez çalışmasından türetilmiştir.

çalışmaların salt nicel olarak değil, nitelik olarak da artması, hazırlanacak her yeni proje için öncü nitelikte bir ışık olabilecektir.

Anahtar kelimeler: Sulama Projesi, Kırsal Kalkınma, Toplumsal Değişim, Eşgüdüm

FARMERS'OPINIONS ABOUT THE IRRIGATION PROJECT AND SUGGESTIONS: A CASE STUDY OF SURUÇ

Abstract

It is a known fact that projects that are not completed on time cause economic and psychological damage. In the Suruç Plain Irrigation Project prepared within the scope of the GAP, it took many years for the water to meet the plain. In this study, it was aimed to reveal how the Suruç Plain Irrigation Project was evaluated by the farmers before the plain started to be irrigated, and especially suggestions for social problems were developed. Although irrigation is an important production-increasing factor on its own, it should not be expected to cause any structural change in agriculture. Irrigation can only realize the structural change foreseen with the measures to be taken in a wide area from soil control to organization. Irrigation projects can cause sudden and large changes in the area where the water will be supplied. For this reason, in order to achieve the expected increase in income from the projects, all institutions and organizations, especially producers, must be ready for the new conditions that occur as a result of these sudden changes. In particular, the lack of work on social issues may affect the success of the projects to be made. The increase in the social studies conducted in the region not only in quantitative terms but also in terms of quality may be a pioneering light for each new project to be prepared.

Keywords: Irrigation Project, Rural Development, Social Change, Coordination

1. GİRİŞ

Suruç Ovası Sulama Projesi, her ne kadar GAP kapsamında adı anılsa da, Urfa Salnamesi'nde Suruç Ovası'nın sulamasının gerekliliği üzerinde de durulmuştur. İlin kalkınması için tarıma öncelik verilmiş, tarımsal üretimde yağış rejiminin düzensizliği en temel sorun olarak tanımlanmıştır. Bu sorunun aşılabilmesi için ilin kuzeybatısındaki Fırat havzasından açılacak olan kanal veya kanallarla, şehrin güneyindeki Harran Ovası'nın sulanması gereği üzerinde durulmuştur. Harran Ovası sulamasının gerçekleşmesi halinde Suruç ve Viranşehir Ovaları'nın da sulama sistemine dahil edilmesi amaçlanmıştır. Sulama sisteminin kurulması Nafia nezaretinden talep edilmiş ancak ilgili talebin somut bir temele dayanması amacı ile gerekli teknik ölçümlere de başlanmıştır (Öğüt ve Ekici, 2011;Anonim, 1927).

Proje ile ilgili ilk çalışmalar ise, 1967 yılında yapılan Fırat Havzası İstikşaf Raporu içinde yer almıştır. Rapor, Suruç-Baziki (Yaylak) olarak Ocak 1991'de tamamlanmış olup, daha sonra Yaylak projesi ayrı olarak ele alınmış ve projesi 1993'de tamamlanmıştır. DSİ tarafından 1991 yılında hazırlanan rapora göre, Suruç pompaj sulama alanı 93 754 ha olup, sulama suyu Atatürk Baraj Gölü'nden pompajla alınmaktadır. Ana kanal ve iletim kanalları klasik, sulama şebekesi ise kanaletli olarak önerilmiştir. Daha sonra 1998 yılında DSİ, 15. (Şanlıurfa) Bölge

Müdürlüğü'nce "Suruç Pompaj Sulaması Alternatif Araştırma Raporu" hazırlanmıştır (Sepetçioğlu ve ark. 2010). Proje, Aşağı Fırat Projesi'nin üniteleri arasında yer almaktadır 94 814 ha'lık alanın sulanması öngörülmüştür.

Projedeki en büyük yatırım Suruç sulama tüneldir. Tünel, GAP kapsamında 17.2 km uzunluğunda, 7 m çapında ve TBM (tünel delme makinesi) yöntemiyle açılan Türkiye'nin en büyük dünyanın ise 5. uzun sulama tüneldir. DSİ kontrolündeki Suruç tüneli projesi, iki mühendislik şirketi tarafından tasarlanmış ve kazılması bir inşaat şirketi tarafından yapılmıştır (Ertürk, 2014).

Suruç Ovası Pompaj Sulama Projesi'nde tarımsal verimliliği ve ürün çeşitliliğini arttırması, bu artışlarla ve tarımsal üretim faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi yoluyla kırsal ve kentsel bölgelerdeki gelir düzeyini arttırması, tarımsal sanayilere girdi sağlaması, istihdam olanaklarını arttırarak kırsal ve kentsel nüfusun dışa göç etme eğilimini en aza indirmesi, ihraç edilebilir ürünlerin üretimine katkı sunması planlanmaktadır. Bu Projeyi, Harran Ovası Sulama Projesi'nden farklı kılan özellik, üreticilerin basınçlı sistemler ile tarımsal üretim yapılmasına uygun olarak planlanmasıdır. Harran Ovası'nda karşılaşılan tuzlanma, Suruç Ovası sulaması Projesi'nin hazırlanmasında önemli bir örnek olmuştur (Öcal Kara, 2016).

Bu çalışmada Suruç Ovası Sulama Projesi'nin ova sulanmaya başlamadan önce, üreticiler tarafından nasıl değerlendirildiğini ortaya koymak amaçlanmış, özellikle toplumsal sorunlara yönelik öneriler geliştirilmiştir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışmanın ana materyalini Şanlıurfa Suruç İlçesi köylerinden seçilen üreticilerle 2016-2017 yıllarında yüz yüze yapılan anket çalışması oluşturmuştur. Köy seçiminde kente uzaklık ve yakınlık, arazinin kuru ya da sulu olması, nüfusu, göz önünde bulundurularak gayeli örnekleme yapılmıştır. Bireysel görüşme tekniğiyle de Suruç halkı, kamu ve özel sektör kuruluşları, üretici örgütlerinden elde edilen notlar ve gözlemler değerlendirilmiştir. Ayrıca araştırma konusu ile bağlantılı ikincil verilerden de yararlanılmıştır. Anket yapılacak çiftçi sayısı, basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile tespit edilmiştir. Bu çalışmada; $\pm \%10$ 'luk örnekleme hatası dikkate alındığında, $\%95$ güven aralığında, 22 030 kişi evren sayısında; örneklem büyüklüğü 96 kişi olarak hesaplanmıştır.

$$n = \frac{(22030).(1.96)^2.(0.5).(0.5)}{(0.1)^2.(22030 - 1) + (1.96)^2.(0.5).(0.5)} = 95.6$$

3. ARAŞTIRMA BULGULARI

3.1. Demografik Bulgular

Ankete katılan üreticilerin yaşı, medeni durumu, öğrenim durumu, gibi demografik özellikler çizelge 1'de verilmiştir. Üreticilerin ortalama yaşı 46.10'dur ve $\%33.3$ 'ü 21-40, $\%26$ 'sı 41-50 yaş aralığında olup ve 40.7'si ise, 51 yaşın üzerindedir. Üreticilerin $\%42.7$ ilkökul mezunu olup, $\%17.7$ 'si ortaokul, $\%24$ 'ü ise lise mezunudur. Köylerde okuryazar olmayanlar oldukça azdır ($\%3.1$).

Çizelge 1. Üreticiye ait demografik özellikler

	Seçenekler	Sayı	%
Yaş aralıkları	21-40	32	33.3
	41-50	25	26.0
	51-+	39	40.7
	Ortalama yaş 46.10		
Medeni durum	Evli	87	90.6
	Bekar	9	9.4
Öğrenim durumu	Okur-yazar değil	3	3.1
	Okur - yazar	10	10.4
	İlkokul	41	42.7
	Ortaokul	17	17.7
	Lise	23	24.0
	Yüksekokul ve üniversite	2	2.1
Toplam		96	100.0

3.2. Sulama Projesinde Beklenen değişimler

Suruç üreticisi, sulu tarıma yabancı değildir. Yıllarca Çukurova’da, Harran’da ve başka birçok il ve ilçede sulu tarımla uğraştıklarından uzun yıllar suyu heyecanla beklemişlerdir. Bu nedenle kırsal toplum, sulu tarımın ekonomik ve sosyal yaşamında yapacağı değişimin farkındadır. Bu bağlamda üreticilere sulama sonrası beklenen değişimle ilgili (Çizelge 2) 10 soru yöneltilmiş ve değişim ölçütlerini “artacak”, “azalacak” ve “değişmeyecek” biçiminde yanıtlamaları istenmiştir.

Sulama sonrası üreticilerin genel düşüncesi; “Suruç’taki ölü hayat canlanır, Suruç huzur bulur”. “En çok değişim sosyal ve ekonomik yaşamda olur.” biçimindedir. Üreticiler ovadaki en büyük değişimin gelirde, tarımsal üretimde ürün çeşidinde, iş olanaklarında ve köye dönüşte olumlu yönde artış olacağını beklemektedirler. Bazı sorular için, şimdi belirsiz olduğunu tahmin edemediklerini zamanın göstereceğini dile getirmişlerdir.

Gelir: Üreticilere göre, ovadaki en büyük değişim gelirde olacaktır (%95.8). Gelir artarsa mevsimlik işçiliğe gidilmeyeceğini düşünmektedirler. Ek olarak tarımsal girdi fiyatlarının çok yüksek olması durumunda gelirin artmayabileceğini de belirtmişlerdir. Ayrıca, gelir dağılımının adaletsiz biçimde bozulacağını, “yoksul değişmez, zengin daha zengin olur”, “para parayı çeker” görüşleriyle açıklamışlardır. Sonuç olarak, yaşam düzeyinin yükselmesinin, sosyal adaleti de beraberinde getiremeyeceği düşünülmektedir. Üreticiler, sulu tarımla birlikte, tarımsal üretimde çalışan sayısı artacağını, ticaretin ve sanayinin de canlanacağını düşünmektedirler (%85).

Çizelge 2. Sulamanın başlaması ile öngörülen olası değişimler (%)

Beklentiler/ Öngörüler	Yanıtlar			
	Artacak	Azalacak/ Olmaz	Değişmeyecek	Bilmiyorum
Köyde gelirin değişimi	95.8	0.0	1.0	3.1
İş olanaklarının değişimi	88.5	2.1	2.1	7.3
Tarımsal üretimin değişimi	87.5	0.0	2.1	10.4
Ürün çeşidinin değişimi	90.6	2.1	0.0	7.3
Sorunların değişimi	21.9	39.6	27.1	11.5
Köyde yaşayanlara ilişkinin değişimi	37.5	4.2	46.9	11.5
Köye dönüşün değişimi	70.8	2.1	0.0	27.1
Su kavgalarının değişimi	18.8	47.9	24.0	9.4
Ailenin yaşam koşullarının değişimi	21.9	39.6	27.1	11.5
Taban suyunun değişimi	53.1	0.0	31.3	15.6
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0

Tarımsal üretim- ürün çeşidi: Üreticiler, tarımsal üretimde olumlu yönde büyük değişim yaşanacağını (%87.5), ürün çeşidinin artacağını (%90.6) dile getirmişlerdir. Pamuk, mısır, sebzecilik, meyvecilik, şeker pancarı, yağ bitkileri, seracılık vb. daha birçok ürünün Suruç'u, hatta Şanlıurfa'yı kalkındıracağını düşünmektedir. “30 dönüm arazimle köyü beslerim” gibi bir düşünce, Suruç'un ne kadar uzun yıllardır suyu özlemle beklediğini açıkça ortaya koymaktadır. Fıstık tarımı yapanlar için ise, suyun gelmesi çok önemi değildir.

Sorunlar: Üreticilerin %21.9'u sorunların artacağını düşünürken, %39.6'sı sorunların azalacağını, %27.1'i ise değişmeyeceğini düşünmektedir. Olumlu düşünen üreticiler, suyun gelmesinin her sorunun çözümü olduğunu düşünmektedir. Örneğin, refah seviyesi yükseldikçe sorunların azalacağını, kimsenin köyünü bırakıp şehir dışına gitmek zorunda kalmayacağını dile getirmişlerdir. Olumsuz düşünenler ise, oldukça önemli sorunları da beraberinde getireceği görüşündedir ve bazı olumsuz görüşlerini şöyle sıralamışlardır: “Sorunlar bitmez, tapu sorunları başlar”, “toprak paylaşımı sorunu çıkar, tarla kavgaları, kan davaları başlar”, “ağalık, aşiretçilik tekrardan başlar, feodal yapı güçlenebilir”, “Sulama Birliği başkanı güçlü biri olur ve daha da güçlenir” biçimindedir. En ilgi çekicisi ise “bir kanalda su akar, bir kanalda kan” ifadesidir.

İlişkiler: Üreticilerin %46.9'u köydeki ilişkilerin değişmeyeceğini düşünürken, %37.5 ise, ilişkilerin artacağını düşünmektedir. Çünkü tarımsal açıdan yardımlaşmaların başlayacağını dile getirmişlerdir. Bazı görüşler ise, “Herkes kendi işinin patronu olacak, kimse kimseye karışmaz” biçimindedir.

Köye Dönüş/Tersine Göç: Üreticilerin önemli bir bölümü (%70.8) köye dönüşlerin artacağını düşünmektedir. Ancak köye dönüş yapacaklar için şu görüşleri dile getirmişlerdir: “Yeterli arazisi olanlar köye dönüş yaparlar”, “zenginler, iş kuranlar asla dönmez”, “ortakçılık yoluyla dönüşler de olur ya da iş olduğu zamanlar gelirler”. “Mevsimlik işçilik biter köye dönüşler olur”, “çok az dönüş olur, çünkü şehirde yaşayanların yaşam koşulları iyi”, “düzen kuran gelmez, ihtiyacı olan gelir”, “dönmeyecek olanlar, araziler değerlendirildikten sonra satmayı bekliyorlar” biçiminde birçok görüş bildirmişlerdir.

GAP Bölgesi'nde yapılan bir çalışmada (Akış ve Akkuş, 2007), 1995 yılından itibaren, Atatürk Barajı'ndan sulamanın başlaması ile beraber, önceleri Türkiye'nin diğer bölgelerine çalışmaya giden insanların geriye dönmeye başlamış olmasına karşın, bu "tersine göç"ün nüfusun artış hızını etkileyecek kadar yüksek olmadığı vurgulanmıştır. Ancak, göç hareketinin etkilerinin kısa sürelerde görülmeyeceğini vurgulayarak, bölge dışına göç eden insanların göç ettikleri yerlerde ekonomik faaliyetlerini sürdürdüğü gibi buralardan genellikle geriye dönmek istemeyeceklerini belirtmiştir. Tersine göç olgusunun az da olsa başlamış olmasının, GAP'ın çekici özelliklerinden kaynaklandığı çıkarımına ulaşmıştır. Suruç Ovası için de üreticiler, benzer söylemlerle düzen kuranların dönmeyeceklerini düşünmektedirler. Bu durum, sulama sonrası araştırılması gereken ilgi çekici konulardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Su kavgaları: Üreticilerin %47.9'u basınçlı sulama sistemleri kullanılacağından dolayı su kavgalarının olmayacağını düşünmektedirler. *"Aşiret yapısından etkilenenler olabilir", "kalabalığın olduğu yerde kavga olmaması imkansız", "gelir artarsa herkes kendi işine bakar, kavga olmaz", "Suruç üreticisi aydındır, kavga olmaz"* görüşleri hem olumlu, hem de olumsuz düşünceleri yansıtmaktadır.

Taban suyu: %53.1 taban suyunun artacağını düşünürken, %31.3 değişmeyeceğini dile getirmiştir. Görüş bildirmeyenler ise kararsız olduğunu zamanın göstereceğini düşünmektedir. Suruç sulama projesi, "Suruç Tüneli" nedeniyle devlete oldukça maliyeti olan bir yatırım özeliği taşımaktadır. Geline nokta ise, hem ekonomik anlamda kamuyu, toplumsal-ekonomik açıdan ise Suruç halkını zor durumda bırakmıştır².

3.3. Suruç sulama projesini değerlendirme

Zamanında tamamlanmayan projelerin gerek ekonomik anlamda gerekse psikolojik anlamda zarara yol açtığı gözlenmiş bir durumdur. Olası krizler -2001 ekonomik krizi gibi- yöresel sorunlar-terör, eğitim vb. olumsuz etkenler, projenin tamamlanma süresini uzatmakta, bu da ülke ekonomisine büyük zarar vermektedir (Sepetçioğlu ve ark., 2010). Türkiye'de özellikle etüt aşamasında üreticilerle gerekli yakınlaşma ve ilişki kurularak üreticilerin istek, talep ve katkılarının alınmaması nedeniyle etütler sağlıklı yapılamamaktadır. Bu durum; planlama, proje, inşaat ve işletme aşamalarında hata ve eksiklerin doğmasına yol açmakta ve sulamadan beklenen faydanın elde edilememesine neden olabilmektedir (Çevikbaş, 1995). Suruç sulama projesinin de tamamlanması uzun yıllar aldığından, üreticiler tarafından farklı bakış açılarıyla yorumlanmasına neden olmuştur.

Suruç üreticisi *"Sizce su neden geç geldi?"* sorusuna (%55.2) politik nedenleri, bürokrasiyi ve Suruç'un sahihsiz olduğunu neden olarak göstermişlerdir. Ankete katılanların %34.4 ise, soruya yanıt vermek istememiş çekinmişlerdir. Üreticilerin %10.4'ü ise, devletin ekonomik nedenlerle geç bitirdiği görüşündedir (Çizelge 3). Üreticiler bireysel görüşmeler sırasında, suyun önce Harran Ovası'na verilmesini ağır dille eleştirip, bunun etnik kimlikten kaynaklandığını düşünmektedirler. Ayrıca politikacıların bu konuyla hiç ilgilenmediklerini, ilçeyi sahihsiz bıraktıklarını vurgulamışlardır. Etnik kimlik, hassas bir konu olduğundan araştırma kapsamında incelenmemiştir.

² Suruç'ta 2017 yılının eylül ayında taban suyu yükselmesi, bu çalışmada değinilmesi gereken önemli konulardan birdir. Bu durum, Suruç Uludüz Mahallesi halkını tarımsal, sosyal ve ekonomik açıdan zor durumda bırakmıştır. Drenaj kanalları yapılmadan suyun verilmiş olması, ova halkını ileriki günlerde zor durumda bırakabilecektir. Proje basınçlı sulamayı öngörmektedir ve buna göre planlanmıştır. Ancak ovada ne yazık ki salma sulama teknikleri de

Çizelge 3. Ovaya suyun geç gelmesini değerlendirme

Yanıtlar	Sayı	%
Politik nedenler, bürokrasi, Suruç sahipsiz	53	55.2
Bilmiyorum, yanıt yok	33	34.4
Ekonomik nedenlerden çok geç bitti	10	10.4
Toplam	96	100.0

Projenin geç bitmesinde siyasi istikrarsızların, bürokratik işlemlerin, ülkenin ekonomik durumu gibi daha birçok etkenin rol oynadığı söylenebilir.

3.4. Suruç ve Harran Ovası Karşılaştırma

Suruç Ovası Sulama Projesi, Harran Ovası sulamalarında görülen sorunların ışığında hayata geçirilecek bir proje olduğu için bu sorunların görülmesi olasılığı daha az olacaktır. Özellikle, salma sulama yöntemleri yerine basınçlı sulama yöntemlerinin kullanımının öngörülmesi Suruç Ovası için son derece olumlu bir durumdur. Bu nedenle üreticilerin yarısı projeyi olumlu değerlendirmiş, %39.6'sı ise, bir şey söylemek için erken olduğunu dile getirmişlerdir. Olumsuz değerlendirenler ise (%10.4), döşenen altyapı hizmetlerinin iyi olmadığını, taşeron firmadan kaynaklanan sorunlar olduğunu, su fiyatlarının Harran sulamasına göre çok yüksek olduğunu, yine Harran Ovası'na verilen suyun miktar olarak daha fazla olduğunu, sulama birliklerini belirli güçlerin yöneteceğinden şikayetçi olduklarını dile getirmişleridir. Projenin Harran Ovası sulama projesinden ayrımı, basınçlı sulama tekniklerini öngörmesidir. Bu nedenle, verilen suyun hem miktar olarak az, hem de fiyatının yüksek olması beklenmektedir. Sulama yatırımlarını devletin %50 hibe desteği ile desteklediği düşünüldüğünde, üreticinin sulama yatırım masrafı daha az olacaktır. Ayrıca, su tasarruflu yöntemler kullanıldığından üreticinin tarımsal üretim sürecindeki sulama masrafı da düşebilecektir. Bu açıdan bakıldığında uzun dönemde üreticinin karlı olduğu söylenebilir.

Yüzyıllardır geleneksel olarak, doğa koşullarına dayalı tarımsal üretim yapan ve ona uygun bir yaşayış tarzı geliştiren bölge insanı, modern teknolojiye dayalı sulu tarım (kontrol edilebilir koşullarda) yapmaya doğru bir dönüşüm yaşamaktadır. Bu dönüşüm/değişimin, salt üretim tekniği ile sınırlı kalmayacağı, aynı zamanda yaşam tarzını da etkileyeceği bir gerçektir (Ökten ve Çeken, 2008).

Suruç Ovası Sulama Projesi'nde özellikle sulama metodu olarak klasik-yüzeysel-salma sulama metotları yerine basınçlı sulama metotlarının seçilmesi sürecin doğru değerlendirildiğini göstermektedir. Sulamadan dönen suların ülke sınırları içerisinde değerlendirilmesi göz ardı edilmemesi gereken bir durumdur. Dikkat edilmesi gereken en önemli konulardan birisi, projenin kısa sürede hayata geçirilmesi zorunluluğudur. Bölgenin sosyo-ekonomik yapısı da göz önüne alındığında bu durum daha büyük önem arz etmektedir.

Şanlıurfa-Harran Ovası ürün deseninin kuru tarımdan sulu tarıma geçiş sürecinde, sulu tarımla birlikte özellikle pamuk ekiminin arttığı bu artıştan dolayı diğer ürünlerin desen içerisindeki oranının azaldığı görülmüştür. Master planda öngörülen pamuk ekimi oranı %45 iken, gerçekleşen pamuk ekimi oranı %83 olmuştur. Bu durum su tüketiminin ve ürün

kullanılmıştır. Bu nedenle de taban suyunun yükselmesi kaçınılmaz olmuştur. Devletin sulama yatırımlarına verdiği %50 hibe desteği bile, modern basınçlı yöntemlerin kullanılmasında fazla etkili olmamıştır.

çeşitliliğinin planlananın dışına çıkmasına ve toprak kalitesinin bozulmasına neden olmuştur. Suruç Ovası ve Harran Ovası'nın aynı şehirde, komşu ovalar olmaları ve benzer tarım alışkanlıklarına sahip olmaları aynı sorunların yaşanması olasılığını arttırmaktadır. Bu nedenle çiftçi eğitimlerine önem verilmeli, tarım desteklemeleri yeniden gözden" geçirilmelidir (Sepetçioğlu ve ark., 2010). 1995 yılında sulama yapıları, Harran Ovası üreticilerinin ekonomik ve toplumsal katılımı olmadan karşılıksız olarak kullanımına sunulmuştur. Bu "tesislerin yapımında özellikle sulama tesislerinden en fazla yarar sağlayacak olan büyük toprak sahibi aşiret seçkinlerinin finansal katkısı hiç olmamıştır. Hükümetler bu etkeni hiç dikkate almamışlar ve anılan bu güç odakları hazır konmuşlardır. Bu biçimi ile sulama teknolojisinin toplumdaki dinamiklerin gelişme ve emeğinin bir ürünü olmadığı söylenebilir. Bu nedenle de vahşi (salma) sulama büyük yoğunlukla varlığını sürdürmektedir (Aktaş ve ark. 2010). Toplumda varolan tarımsal üretim teknolojisi, biçimi, toplumsal kurum, değerler, davranışlar, uygulanan tarım politikaları, bu alanda çalışan özel sektör şirketlerinin pazarlama yapısı, tarımsal üreticilerin sulama davranışını etkilemektedir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sulama tek başına önemli bir üretim arttırıcı etken olmasına karşın, tarımda kendiliğinden bir yapısal değişiklik yaratması beklenilmemelidir. Sulama, ancak toprak denetiminden örgütlenmeye kadar geniş bir alanda alınacak önlemlerle öngörülen yapısal değişikliği gerçekleştirebilir. Sulu tarımla birlikte hedeflenen yapısal dönüşüm, bitki deseninin değişmesi, stratejik ürünlerin ekimine ayrılan alanların genişlemesi, ikinci ürünün yaygınlaştırılması ve uygun ekim nöbetinin yere ve koşullara göre saptanıp uygulanmasıyla olanaklıdır. Sulama, üretim arttırıcı bir girdi olmakla birlikte, aşırı denetimsiz ve bilinçsiz kullanılması durumunda olumsuz sonuçlar yaratabilecek bir etkidir. Sulamanın amacına uygun olarak yapılabilmesi için ilgili kamu kuruluşlarının yol göstericiliğiyle sulama örgütlenmeleri oluşturulması önemlidir. Başta teknoloji olmak üzere tarımsal etkinliklerin yürütülmesinde üreticiler arasında dayanışma ve işbirliğini gerçekleştirecek gönüllü birliklerin kurulması özendirilmelidir. Bu birlikler ürün türünden ekim nöbetine kadar üreticiye yol gösterecek kamusal danışma birimleriyle desteklenmelidir (KKA., 2011).

Ovada sulamanın başlamasıyla görece de olsa hemen hemen her alanda bir değişim gerçekleşebilecektir. Bu değişimlerin tarımsal, ekonomik, toplumsal, kültürel, çevresel ve örgütsel alanlara olacağı beklenebilir. En çok ekonomik yaşamda beklenen değişim, toplumsal ve kültürel alanda da bir değişime neden olabilecektir. Ancak tüm bunlar tek boyutla açıklanabilecek bir süreç değildir. Kısaca sulama, ovada yeni bir toplumsal değişim süreci başlatabileceğinden sulama sonrası yapılacak tüm çalışmalarda disiplinlerarası arası çalışma gereği ortaya çıkmaktadır.

Sulama projeleri, suyun verileceği alanda ani ve büyük değişikliklere neden olabilmektedir. Bu nedenle projelerden beklenen gelir artışının sağlanabilmesi için, bu alanlarda üreticiler başta olmak üzere tüm kurum ve kuruluşların bu ani değişimler sonucu oluşan yeni koşullara hazır olması gerekmektedir. Suruç Sulama Projesi, kısıtlı sulama tekniklerinin kullanımını öngördüğünden, Türkiye'de uygulanacak diğer projeler için de örnek oluşturabilir. Bu nedenle, ovadaki mevcut sorunların giderilmesi gerekmektedir. Suyun verildiği ilk yılda taban suyunun yükselmesi, projeyi olumsuz etkilemiştir. Drenaj sorunu çözülmeli, kırsal altyapı çalışmaları tamamlanmalıdır. Yeni hazırlanacak projelerde açık kanal ve kanalet yapıları yerine borulu sistemler yapılmalı, basınçlı sistemler tercih edilmelidir. Bu tekniklerinin kullanımı

özendirilmeli, ödüllendirilmelidir. Açık kanal sistemi de büyük bir sorun oluşturmaktadır. Üreticiler, açık kanallardan diledikleri zaman su çekebilmekte, bu durum da su dağıtımında adaletsizliğe neden olmaktadır. Ceza uygulamaları yeniden düzenlenmelidir. Ceza, kişiye değil, parseli göre olmalıdır. Çünkü kiraya verilmesi durumunda kişi yine aynı durumu yapabilir. Ayrıca, evsel ve sanayi atık sularından ve drenaj sularından yararlanma bir alternatif olarak görülebilir.

Su ücreti, üreticilerin ödeme gücünü aşmamalıdır. Aksi durumda sulu tarımdan uzaklaşılması bile söz konusu olabilecektir. Yüksek ve düşük fiyat belirlemenin toplumsal refahı ve kullanım miktarını etkilediği bilinmektedir. Su fiyatının yüksek belirlenmesi, suyun aşırı kullanımının önüne geçebilmekte olup, diğer taraftan ürün desenine dayalı tarımsal üretim yapısını bozabilmektedir. Su fiyatının çok düşük belirlenmesi ise, aşırı kullanımı teşvik edecek ve suyun daha verimli alanlarda kullanılma ihtimalini zayıflatacaktır. Bu durum üreticiyi yanlış yönlendirebilecek, üretici uzun vadede toprakta oluşabilecek bozulmadan olumsuz olarak etkilenebilecektir (Aydoğdu ve ark., 2014). Sulama sonrası yapılan bireysel görüşmelerde, ödenen su ücreti Harran Ovası sulamasına göre fazla olduğundan üreticiler tarafından proje olumsuz değerlendirilmektedir. İki ova arasında böyle bir ücret farkının olması beklenen bir durumdur. Çünkü Harran Ovası cazibe yöntemlerle sulanmakta, Suruç Ovası ise basınçlı sulama teknikleri ile sulanmaktadır. Bu kadar büyük bir sulama projesi, üreticinin hizmetine karşılıksız olarak sunulmuştur. Ayrıca basınçlı sulama yatırımlarının desteklenmesi, üretici için olumlu bir durumdur. Ancak, basınçlı sulama sistemlerine verilen desteklemelerden yararlanacaklarda sulama eğitim sertifikası şartı aranması sulamanın başarısını artırabilir.

Bu nedenle, tüm çalışmaların toplumsal boyutu düşünülmeli, birbiriyle örtüşen biçimde yürütülmelidir. Bölgedeki su kaynaklarının ekonomik olarak ve ileri teknoloji araçları ile kullanımıyla refahta bir artış olacağı beklenebilir. Böylelikle bölgede ekonomik büyüme ve dolayısıyla toplumsal kalkınmada beklenebilir. Ancak bu, altyapı sorunlarının giderilmesi, toplumsal sorunların çözülmesi, çevre ve insan odaklı, üretici gereksinmelerine bölge koşullarına uygun katılımcı tarımsal politikalar üretilmesiyle olanaklıdır. Tüm bunların katılımcı modellerle ele alınması, yerelden merkeze doğru katılımcı toplumsal örgütlenmelerle desteklenmesi gerekmektedir. Böylelikle bölgede toplumsal dönüşüm beklenebilir.

Sulamanın bir yandan üreticilerin gelirlerini arttırırken, bir yandan da topraklı ve topraksız halk ile toplumun farklı kesimleri arasındaki gelir dağılımını olumsuz yönde etkilememesi ve sosyo-ekonomik düzey farklılıklarını azaltması için topraksızların, kadınların, gençlerin, göçerlerin, kent ve kır yoksullarının kalkınma sürecine dâhil edilmesini sağlayacak düzenlemeler gerekmektedir (KKA, 2011).

Örneğin sulamaya yeni açılacak bölgelerde üreticilerin, suyun sınırlı ve ikame edilemeyen bir doğal kaynak olduğunun bilinciyle hareket etmesi için hangi bilgi kaynağının nerede ve nasıl kullanılması gerektiğini planlamak tarımsal yayım çalışması kapsamında ve üreticinin sorumluluğundadır. Bu konuda gerekli çalışmalar yapılması önerilebilir.

Yapılan alan araştırmasında bölge ile ilgili yapılan sınırlı sayıda literatüre rastlanılmıştır. Özellikle toplumsal konularda yapılan çalışmaların az olması, yapılacak projelerin de başarısını etkileyebilmektedir. Doğu ve Güneydoğu’da yapılan çok boyutlu gerek bölgesel, gerekse kırsal kalkınma, gerekse sulama projelerinde karşılaşılabilecek sorunların analizi, ancak yüksek düzeyde akademik kuruluşların, kurumların ve örgütlerin işbirliği ile gerçekleştirilebilir. Eşgüdümün önemi işte bu noktada ortaya çıkmaktadır. Bölgede yapılan toplumsal çalışmaların

salt nicel olarak değil, nitelik olarak da artması, hazırlanacak her yeni proje için öncü nitelikte bir ışık olabilecektir.

Türkdoğan (2016)'a göre bölgede insan-toprak ilişkilerini kapsayan anketler, monografiler, özellikle gözleme dayalı uzun vadeli araştırmalar yürütülmesi gerekir. GAP öncesi ve sonrası bölgede yürütülen anketvari sathi yorumlar, hiçbir zaman bölgenin sosyo-kültürel envanterini ortaya koyamaz. C.C. Zimmerman Amerikan toplumunun sosyal yapısını incelerken kırkbin köyün taramasını yürütmüştür. Ancak, bu derin tahlillerden sonradır ki Amerikan köy sosyolojisi gerçekleşmiştir. Bölgede yapılacak araştırmalar bütüncül ve derinliğine tahlillere dayanmadığı sürece yapılacak sonuçlara itibar etmek mümkün değildir. Türkdoğan'ın bu görüşleri şimdiki durumu özetler niteliktedir. Bu nedenle, tüm bilim insanlarının toplum çıkarlarının korunması bilinciyle ortak hareket etmesi, nitelikli çalışmalara önem vermesi gerekmektedir. Türkiye'de özellikle köy toplumbilim araştırmaları sayıca oldukça azdır. Kırsal sorunların araştırılıp çözülmesi, hem bölgesel kalkınma ve gelişme açısından, hem de ülke açısından son derece önemlidir.

Bölgede halkın ve kurumların genel algısı, **üniversitenin halktan kopuk olduğu**, çalışmalarının halka/üreticiye tanıtımının sınırlı olduğu biçimindedir. Bu olumsuz izlenimi değiştirmek hem teorik, hem uygulamaya yönelik bölgeye uygun alan araştırmaların yürütülmesi için tüm kamu, özel ve sivil toplum örgütlerinin katılımı ile üniversite merkezli bir toplum araştırmaları birimi oluşturulabilir (Şekil 1). Bu birimde hem akademik araştırmalar, hem de uygulamaya yönelik katılımcı çalışmalarla bölgeye özgü sorunlar saptanıp daha kolay çözüm önerileri geliştirilebilir.

Merkezde, özellikle halkın gereksinmesine yönelik ve katılımcılık ilkesini temel alan araştırmalar ön planda tutulmalıdır. Bölgede yapılan sosyal araştırmalar, genellikle anket tekniğine dayalı olarak yürütüldüğünden, çoğu zaman bireyden doğru yanıt alabilmek zorlaşmaktadır. Çünkü ilk defa gördüğü araştırmacıya güvenmemekte, doğru yanıt verirse başına iş alacağını düşünmekte ve bu nedenle soruları geçiştirmektedir. Benzer durum tarımsal yayım çalışması için de geçerlidir. Üretici ilk defa ya da bir iki defa gördüğü yayımcıya/danışmana güvenmemekte onun önerilerini önemsememektedir. Karşılıklı “güven ortamı”, sıklıkla yapılan derinlemesine görüşme, katılımcı gözlem tekniği ve odak grup görüşmeleri ile arttırılabilir.

Bu temelde araştırılması gereken ana konular şunlar olabilir: Toplumsal, kültürel konular (sosyolojik ve antropolojik araştırmalar, toprak-insan ilişkileri, gelenekler, köy sosyolojisi araştırmaları ve köy monografileri, etnik farklılaşmalar, kırsal kalkınma, toplumsal değişim, göç ve kentleşme, toplumsal cinsiyet, çocuklar ve gençler, aşiret, yoksulluk vb.). Ayrıca tarımsal konular ve çevre (tüm tarımsal bilim dalları, tarım ekonomisi ve tarımsal planlama, tarımsal örgütlenme, tarımsal yayım, yeniliklerin benimsenmesi ve yayılması, doğal kaynakların bilinçli kullanımı, arazi toplulaştırması, bölgeye uygun tarım politikaları ve teşvikler, tarımsal yayım ve danışmanlık, tarımsal pazarlama vb.). Ekonomi ve kalkınmaya ilişkin konular (Bölgelerarası gelişmişlik düzeylerinin azaltılmasına yönelik çalışmalar, istihdam, tarıma dayalı sanayi, kırsal turizm vb.) ve diğer konular (eğitim, istatistik, şehir bölge planlama, sağlık, iletişim vb.) olabilir.

Ayrıca, nitelikli araştırmaların artmasıyla bölge üniversitelerinin Türkiye ve dünya üniversiteleri arasındaki sıralaması da değişebilecektir. Bu durum, ancak yan amaç olabilir. Ana amaç uygulamalı araştırmalar yaparak, bölgenin yapısını çözümlemek ve bölgenin kalkınmasına

yardımcı olmaktır. Bu merkezde, başta tarım olmak üzere tüm sektörlerde yer verilmeli, bölge için yeni politikalar ve modeller oluşturulabilmelidir. Bölgede toplumun gelişim dinamikleri, toplumsal yapının niteliği, araştırılan sorun ile ilgili toplumun önerisi, araştırılan toplumda karar verme süreci tüm çalışmalar için önemlidir.

Diğer bir konu ise, öğrencilerin kendilerini bu merkezde geliştirmesi için uygulama olanağı sunabilmektir. Böylelikle mezuniyet sonrasında merkezde çalışma olanağı da bulabilecektir. Günümüzde öğrenciler, uygun yer bulamadıklarında stajlarını kendilerine katkı sağlamayacak yerlerde yapmaktadır. Tüm kurumların katılımı ile uygun bütçelerin bulunması ile nitelikli araştırmaların yürütülmesi gerçekleşebilir. Ayrıca öğrenciler, toplumsal sorunların birçok alanında sosyal sorumluluk projeleri de yürütebileceklerdir. Bu bilincin ve deneyimin öğrencilerde genç yaşta oluşması, onlara ileriki yaşamlarında olumlu bir adım olabilecektir. Merkeze bağlı amaca hizmet eden öğrenci kulüplerinin oluşturulması, merkezin sosyal etkinliklerinin artmasına ve tanıtımına da neden olacaktır.

Şekil 1: Üniversite Merkezli Eşgüdüm Önerisi

Temel yönetim anlayışı; tepeden aşağı değil, yerel tüm aktörlerin de katılımıyla çift yönlü düzenlenmelidir. Böylelikle, kalkınma sürecinde temel politika olarak başta insan kaynağı olmak üzere, tüm dinamiklerin harekete geçirilmesinin önemi de ortaya çıkmaktadır. Merkez, eşit haklar ve görevler çerçevesinde çalışmalar yapan demokratik bir yaklaşıma sahip olmalıdır. Ayrıca siyasi müdahalelere de kapalı olmalı, bilimsel çalışmalar üreten ve uygulayan bir özellik taşımalıdır.

Bu merkezde yerelde çalışacak tarım danışmanları da yetiştirilip istihdam da yaratılabilir. Çünkü kırsal alan sorunları, köyün içine girmeye çalışan, kırsalın sorunları ile bir bütün olmayı amaçlayan, tarım, teknik, toplumsal, sağlık vb. konularda köylüye önder olabilen yayımcılar/danışmanlar sayesinde çözülebilir. Bu nedenle, Köy Merkezli Tarımsal Üretime Destek Projesi (KÖYMER), tüm altyapı hazırlıkları sağlandıktan sonra tekrar gündeme getirilip, uygulanma ortamı hazırlanabilir. Merkezin eğitim etkinlikleri, mekanik bilgi aktarma yerine insan kaynağını geliştirme amaçlı olmalıdır. Soruna ve gereksinmelere yönelik çalışmalar planlanmalıdır.

Kamu, özel ve gönüllü sektör kuruluşlarından oluşan yerel kurumların belirli stratejiler ve politikalar doğrultusunda organize olabildiği ve ortak hareket ettiği kentler, diğerleri ile olan rekabette daha çok öne çıkmaktadır. Bu nedenle; kamu, özel ve gönüllü sektörlerin işbirliği ve ortaklık modelleri çerçevesinde organize olabildiği yörelerin yerel ekonomik gelişme sürecini hızlandıracaklarını öngörebilir (DPT, 2004). Türkiye’de gelirin yanında nüfus, girişimcilik, istihdam, fiziki ve toplumsal alt yapı, insan kaynakları, kadının konumu, öğrenim düzeyi, çevre kalitesi, sağlık hizmetlerine erişim, vb. gibi gelişmişlik göstergesi konularında bölgeler arasında önemli ölçüde farklılıklar bulunmaktadır. “İnsan odaklı” bir kalkınma anlayışı doğrultusunda az gelişmiş il ve ilçelerin temel sorunları göz önünde bulundurularak yeni politikalar ile bölgesel kalkınma sağlanabilir.

Özetle, sulamaya yeni açılacak bölgelerde üreticilerin, suyun sınırlı ve ikame edilemeyen bir doğal kaynak olduğunun bilinciyle hareket etmesi için hangi bilgi kaynağının nerede ve nasıl kullanılması gerektiğini planlamak tarımsal üreticinin ve tüm kurumların sorumluluğundadır.

KAYNAKLAR

- Akış, A. ve Akkuş, A., 2007. Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin GAP Şanlıurfa’daki Göçe Etkisi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10: 507-543.
- Aktaş, Y., Öcal Kara, F., Demirdöğen, A., 2010. Aşırı Sulamanın Toplumsal Ekinsel Nedenlerinin Çözümlemesi-Harran Ovası Örneği. Türkiye IX. Tarım Ekonomisi Kongresi, Şanlıurfa, s.612-621.
- Anonim, 1927. Urfa Vilayet Salnamesi. İlhami-Fevzi Matbaası, İstanbul, 138s.
- Aydoğdu, M.H., Karlı, B., Yenigün, K., Mancı, A.R., Aydoğdu, M., 2014. Harran Ovasındaki Sulama Birliklerinin Yapısal Sorunları ve Çözüm Önerileri- Gap Bölgesi, Türkiye. The Journal Of Academic Social Science Studies. 28: 179-196.
- Çevikbaş, R., 1995. Türkiye’de Sulama Yatırımları ve İşletilmesi. Tarımda Su Yönetimi ve Çiftçi Katılımı Sempozyumu, Ankara, 175-193s.
- Dpt, 2004. İlçelerin Gelişmiş Düzeylerinin Araştırması. DPT Yayın No:2671, Ankara, 245s.
- Ertürk, S., 2014. Suruç Su Tünelindeki Geoteknik Çalışmalar. Harran Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa.
- Kka, 2011. Suruç Ovası Pompaj Sulama Projesi- Projenin Muhtemel Etkileri. Karacadağ Kalkınma Ajansı Şanlıurfa Yatırım Destek Ofisi, Şanlıurfa
- Öcal Kara Fatma, Aktaş Yaşar, Binici Turan (2016). Sulamaya Açılan Yeni Bir Alan: Suruç Ovası Sulama Projesi ve Mevcut Durum.. The Journal of Academic Social Science Studies, 48(summer 11), 355-368.,
- Öğüt, T. ve Ekici, M.S., 2011. Cumhuriyet Dönemine Geçiş Aşamasında Urfa’nın İktisadi Ve Sosyal Yapısı. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 10(38): 175-192.
- Ökten, Ş., ve Çeken, H., 2008. GAP Projesi'nin Türkiye'nin Kırsal Kalkınma Politikaları İçindeki Yeri ve Önemi. Tarım Ekonomisi Dergisi, 14 (1):13-22.
- Sepetçioğlu, M.Y, Yenigün, K., Gerger, R, Gülağacı, R., 2010. Şanlıurfa Suruç Ovası Sulama Projesi. Journal of New World Sciences Academy 5(4) : 713-731.

Türkdoğan, O., 2016. Türkdoğan, 2016. Türk Toplum Sistemi ve Yapısal Sorunları. Çizgi Kitabevi, Konya, 815s.